

Dåtid – nutid – framtid

– En studie om folkbildning och minoritetsspråk

FÖRORD

Regeringen lanserade under våren 2022 ett handlingsprogram för bevarande och främjande av de nationella minoritetsspråken. Folkbildningen identifierades som avgörande för att uppnå handlingsprogrammets mål, och Folkbildningsrådet fick i uppdrag att under perioden 2022–2024 genomföra insatser inom folkbildningen för att stärka de nationella minoritetsspråken. Verksamhet som drivs av och för nationella minoriteter är sedan länge en naturlig del av folkbildningen men satsningen ger möjlighet att systematisera och expandera detta viktiga arbete ytterligare. Studieförbundens lokalavdelningar har medlemsorganisationer och samarbetsparter som organiserar nationella minoriteter, flera folkhögskolor drivs av huvudmän som representerar nationella minoriteter och ytterligare folkhögskolor har stora deltagarunderlag från en specifik nationell minoritet. Ett första steg inför utformningen av de kommande årens arbete är därför att lära från redan pågående folkbildningsverksamhet med koppling till nationella minoritetsspråk. Med den här fallstudien vill vi borra djupare i hur verksamheten kan se ut i en studieförbundsavdelning för att bättre förstå vilka förutsättningar och utmaningar som finns i det kommande arbetet med att stärka nationella minoritetsspråk. Studien ingår som en del av återrapporteringen av uppdraget till regeringen.

Studien är gjord av Thomas Östlund, Thomas Östlund Produktion.

Stockholm i mars 2023

Maria Graner

Generalsekreterare Folkbildningsrådet

INNEHÅLL

Inledning	6
Om studieförbunden.....	6
Minoritetsspråken och Folkbildningsrådets projektbidrag	6
Utgångspunkter för studien.....	7
Urval och intervjuer	8
Några begrepp.....	8
Rapportens struktur	8
Deltagarperspektivet	10
Åtta deltagare presenteras.....	10
Relationen till språket	13
Motiv för att delta	14
Att hitta fram till studiecirkeln	16
Studier på distans.....	16
Upplägget – hur gick det till på kursen?	17
Kursmaterial	18
Mellan kurstillfällena – läxor och interaktion mellan deltagare	18
Pedagogiska utmaningar – och lösningar	18
Ledarens roll – hur är en bra ledare?	19
Språk – kultur – identitet	21
Deltagarnas sammanfattande omdömen om studiecirkeln	22
Anordnarperspektivet	23
Studiecirklar i minoritetsspråk för allmänheten	23
Studieförbund som aktör för bredare insatser för minoritetsspråk	27
Analyserande reflektioner	31
Deltagarperspektivet	31
Anordnarperspektivet.....	34

SAMMANFATTNING

Studien beskriver och analyserar folkbildningsverksamhet för främjande av nationella minoritetsspråk. Det är en fallstudie med fokus på verksamhet i Studieförbundet Vuxenskolan, SV, i Göteborg. Deltagare i studiecirklar i de fem nationella minoritetsspråken samt företrädare för SV har intervjuats.

Samtliga deltagare är nöjda med studiecirkeln och uppskattar studiecirkelformen, som en utforskande mjukstart in i språket. Studierna har en tydlig progression, men utan krav på prestation. Det talade och skrivna vardagsspråket, ofta med koppling till kulturhistorien, står i centrum för lärandet. Ledaren har en nyckelroll för lärandet och för stämningen i gruppen.

Samtliga cirklar har genomförts digitalt på distans. De flesta deltagare uppger att det är enda möjligheten för dem att studera sitt minoritetsspråk. Andra studieformer finns inte, eller är inte aktuella för dem. Att mötas digitalt har inte orsakat några större svårigheter. Många skulle gärna vilja träffas fysiskt, men inser de praktiska svårigheterna.

Skiftande förkunskaper i gruppen har ibland varit en utmaning, som för det mesta övervunnits, genom anpassning av pedagogik och material. Det har också funnits en tillåtande och vänlig atmosfär, där flera uttrycker att det är viktigt att alla får med sig något och att deltagarna kan hjälpa varandra.

Deltagarna uppger flera och skiftande skäl till att de studerar ett minoritetsspråk. Förutom att lära sig språket, är motivet ofta att återknyta och stärka kontakten med kulturella och historiska rötter. Några lever i tvåspråkiga familjer, och studerar därför språket.

Många cirkeldeltagare har tankar om minoritetsspråkets ställning i dagens samhälle och om språkens framtid. De uttrycker starka värderingar för språkens rätt att existera och utvecklas. Många har åsikter om majoritetssamhällets agerande gentemot språken, både historiskt och i dag.

I flera språk är efterfrågan på både nybörjar- och fortsättningskurser stor. Våren 2023 erbjuder SV Göteborg tretton studiecirklar i samtliga fem minoritetsspråk. Övergången till alltmer digitala distansstudier har inneburit en möjlighet att expandera verksamheten. Det har löst en del av utmaningarna med att hitta ledare. Med deltagare över hela landet finns det även tillräckligt underlag för att kunna erbjuda cirklar på fortsättningsnivå.

Studiecirkeln – med en mindre grupp som möts regelbundet – ger möjligheter att reflektera över och bearbeta känslor förknippade med deltagarnas relation till minoritetsspråket.

Trots att ”trösklarna” in i en studiecirkel uppfattas som låga, jämfört med formell utbildning, sliter SV med frågan om hur de ska nå och inspirera dem som inte självmant anmäler sig till cirkelarna. Särskilt svårt har det varit att få igång cirkel i romani.

Att hitta ledare och studiematerial till språkcirkel i minoritetsspråk är en utmaning och tar stora resurser i anspråk. Många ledare producerar sitt eget studiematerial i form av övningar och texter, anpassat till gruppens behov.

SV Göteborgs ambitioner och planer sträcker sig längre än att erbjuda distanskurser i minoritetsspråk. De har utvecklat kontakter och haft workshoppar med organisationer och föreningar för nationella minoriteter. Planer finns på ett kulturhus i Göteborg med nationella minoriteter.

Den frihet och flexibilitet som studieförbunden har, medför att de kan agera snabbt och okonventionellt när behov i samhället uppstår. Det gäller även när initiativ tas av enskilda medborgare, föreningar och nätverk, kopplade till de nationella minoritetsspråken. I rapporten beskrivs ett exempel på hur detta kan gå till, utifrån SV:s stöd till en förening med romska ungdomar.

SV är en starkt värderingsdriven organisation. Folkbildningens idégrund och demokratiska uppdrag, med ett starkt samhällsengagemang, uppfattas av företrädare för SV som en viktig drivkraft för ett arbete med att stärka de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.

Som en följd av satsningen har SV Göteborg kunnat konsolidera och expandera sitt arbete med nationella minoriteter och minoritetsspråk. Genom projektbidrag har SV Göteborg haft huvudansvar för att göra en förstudie och ta fram underlag för en långsiktig strategi för SV:s arbete på detta område. Strategin ses som ett sätt att möta riskerna med att tidsbegränsade projekt blir tillfälliga och inte integreras i ordinarie verksamhet. I förstudien ges förslag på hur SV kan utveckla arbetet i hela landet för fortsatt folkbildning med de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.

Inledning

Denna studie beskriver och analyserar folkbildningsverksamhet för främjande av nationella minoritetsspråk i Studieförbundet Vuxenskolan, SV. Utgångspunkten är den satsning som regeringen initierade 2022 för att främja minoritetsspråken. Studien bygger på intervjuer med deltagare i studiecirkelverksamhet och med företrädare för SV.

Syftet med studien är att:

- beskriva, sammanfatta och reflektera över ett antal studiecirkeldeltagares erfarenheter och motiv för, och erfarenheter av, att delta i studiecirklar i minoritetsspråk
- beskriva och analysera en av de satsningar som fått stöd via Folkbildningsrådet för att bedriva verksamhet i syfte att bidra till att nationella minoritetsspråk kan bevaras och revitaliseras via folkbildning. Särskild vikt läggs vid att spegla metoder och strategier samt utmaningar studieförbundet mött och lärdomar de gjort i processen.

Om studieförbunden

Tio studieförbund får del av det statliga folkbildningsanslaget. Studieförbunden finns över hela landet och genomför folkbildningsverksamhet, främst i form av studiecirklar och kulturprogram. Utöver detta bedriver studieförbunden omfattande verksamhet, ofta på uppdrag av och i samverkan med kommuner, regioner och myndigheter. Studieförbunden har en nära koppling till föreningslivet, främst genom sina medlems- och samarbetsorganisationer.

Minoritetsspråken och regeringens projektbidrag

Nationella minoriteter i Sverige är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Riksdagen har erkänt finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska som nationella minoritetsspråk. De nationella minoriteterna och minoritetsspråken har funnits i landet under lång tid och minoriteternas språk och kultur är en del av det gemensamma kulturarvet.

I april 2022 antog regeringen ett handlingsprogram för bevarande och främjande av de nationella minoritetsspråken. Folkbildning har av regeringen identifierats som avgörande för att nå målen.

Folkbildningsrådet fick i maj 2022 i uppdrag att fördela medel till insatser i studieförbund och folkhögskolor. Insatsen omfattar totalt 28,5 miljoner kronor under perioden 2022–2024 och beskrivs närmare i *Projektbidrag till insatser för främjande av nationella minoritetsspråk 2022. Information om ansökningsförfarande och villkor*.¹

Totalt hittills (mars 2023) har 34 projekt i åtta studieförbund och nio folkhögskolor beviljats medel för insatser.

Utgångspunkter för studien

I denna fallstudie riktas fokus på verksamhet på lokal nivå i ett studieförbund som genomför folkbildningsinsatser med stöd av regeringens satsning för främjande av minoritetsspråk. Skälet till att välja just SV Göteborg är att verksamheten i studieförbundet är intressant, dels för att SV:s arbete med minoritetsspråk inleddes redan innan projektsatsningen, och det således finns erfarenheter att dela med sig av, dels för att verksamheten hos SV Göteborg omfattar samtliga minoritetsspråk och även rymmer tankar om framtida insatser. Några kompletterande intervjuer har även ägt rum med personer med koppling till andra avdelningar inom SV.

I en fallstudie med ett begränsat empiriskt underlag går det inte att dra några generella slutsatser om studieförbundens betydelse för främjande av nationella minoritetsspråk. Ambitionen är inte heller att beskriva och utvärdera SV:s insatser i sin helhet, varken inom eller utanför projektbidragets ramar. Det är alltså ingen projektutvärdering det är fråga om.

Valet att fokusera på endast en studieförbundsavdelning kan så klart ifrågasättas, men också motiveras, om man betraktar studien som en pusselbit bland många andra för att belysa en komplex verklighet. Den lyfter fram vägval och utmaningar för ett studieförbund, och inte minst hur ett antal studiecirkeldeltagare – de människor som ytterst berörs av verksamheten – reflekterar över sina studier i minoritetsspråk.

När det i rapporten talas om samstämmigheter och skillnader i uppfattningar gäller det att ha i minnet att urvalet är mycket begränsat. Det

---

¹ Folkbildningsrådet Diariernr 22/00341.

har ändå varit angeläget att försöka urskilja mönster i svaren, men även sådant som avviker från mönstren.

Förhoppningsvis kan studien ge kunskap och underlag för fortsatta reflektioner om studieförbundens roll för främjande av de nationella minoritetsspråken.

Urval och intervjuer

Studien bygger i allt väsentligt på intervjuer med deltagare i studiecirklar i minoritetsspråk samt med företrädare för SV. Tretton intervjuer har genomförts, som totalt omfattar cirka tio timmar. Åtta deltagare, tre tjänstepersoner anställda på SV, en cirkelledare samt en person som är aktiv i en samarbetsorganisation till SV har intervjuats.

Intervjupersonerna inom SV har valts ut av utredaren och Folkbildningsrådet i samråd. Cirkeldeltagarna har valts ut av ansvarig på SV som på förhand kontaktat dem och frågat om de vill medverka.

Fem intervjuer har genomförts vid personliga möten, åtta via telefon. Samtliga har spelats in digitalt. Utgångspunkt för intervjuerna har varit ett frågeprotokoll med på förhand formulerade frågeområden. Utöver detta har de intervjuade fritt kunnat komplettera med egna tankar och upplysningar.

I resultatredovisningen återges citat från intervjuerna för att exemplifiera de resonemang som förs. Citaten är lätt språkligt redigerade från talspråk, med ambitionen att innebörden ska behållas. Deltagarnas förnamn är fingerade.

Några begrepp

Den studiecirkelverksamhet som annonseras ut av studieförbunden kallas omväxlande för ”kurser” eller ”studiecirklar”. Terminologin skiftar mellan, och även inom, olika studieförbund. De som leder cirklarna benämns ibland som ledare, ibland lärare. De skilda begreppen återspeglas i intervjuцитaten. I rapporten ska begreppen kurs/studiecirkel och ledare/lärare betraktas som synonyma.

Rapportens struktur

Rapporten består av två huvuddelar. Deltagarperspektivet fokuserar på hur de personer som deltagit i studiecirkelarna uppfattar verksamheten. Anordnarperspektivet lyfter fram olika aspekter kopplade till SV:s roll som

arrangerande studieförbund, och det bredare arbete med de nationella minoriteterna och minoritetsspråken som utgår från SV Göteborg. Rapporten avslutas med några analyserande reflektioner.

Deltagarperspektivet

I detta avsnitt riktas intresset mot personer som deltagit i studiecirklar i något av de fem minoritetsspråken. Vilken relation har de till språket? Varför har de deltagit? Vad har de lärt sig? Frågor som dessa har ställts och besvarats.

Åtta deltagare presenteras

Pontus – finska

Pontus bor i Västergötland, är i fyrtioårsåldern och arbetar i Försvarsmakten. Han är gift med en finländska vars föräldrar flyttade till Sverige på 1960-talet. Pontus fru är född i Sverige och är tvåspråkig.

Pontus har i två terminer studerat finska på distans och ska nu påbörja sin tredje termin. Intresset för Finland och det finländska språket har successivt växt fram eftersom, som han säger, ”det är ett språk och en kultur som är nära oss, men ändå väldigt annorlunda”. Han beskriver också sina studier som en fin gest mot sin fru och hennes familj.

Pontus hittade nybörjarcirkeln i finska på internet, och är nöjd med innehållet. Att studera på distans via Zoom har fungerat bra, även om han hade föredragit att gruppen hade kunnat träffas fysiskt. Han menar att studierna bidragit till att han börjat tillägna sig språket, både ordförråd och grammatik.

Sara – jiddisch

Sara är i sextioårsåldern, bor i Skåne och arbetar inom socialtjänsten. Hon har deltagit i en nybörjarkurs på distans i jiddisch. Det finns flera skäl till att hon anmälde sig. Hon tycker om språk och har ett intresse för klezmermusik, som ofta sjungs på jiddisch. Dessutom, säger hon, ”har halva jag rötter i Polen och språket har talats i utkanten av min familj”.

Sara har länge, utan framgång, sökt efter en nybörjarkurs som skulle passa henne och hittade till slut denna. Hon är nöjd med både innehållet och ledaren. Att deltagarnas förkunskaper skiftade uppfattar hon inte som ett

stort problem, mycket tack vare ledaren som hanterade det på ett bra sätt och såg till att ”alla fick lite av vad de ville ha”.

Sara ser det som en motståndshandling att bidra till att hålla minoritetsspråken till liv: ”Även om det finns krafter som medvetet har försökt döda språket, så går det inte.”

Karin – meänkieli

Karin är nyligen pensionerad läkare i sextioårsåldern. Hon har deltagit i en nybörjarkurs på distans i meänkieli.

Karin bor sedan länge i Göteborg men är uppväxt i Tornedalen, och bodde där de första 13 åren i livet. Hennes pappa har meänkieli som modersmål, men fick inte prata språket i skolan. Mamman behärskade inte språket, och Karin lärde sig aldrig tala meänkieli, mer än enstaka ord och meningar när hon var hemma hos farföräldrarna.

”En del av mitt kulturarv har gått förlorat och jag har ofta känt att det är något som fattas mig”, säger Karin som efter pensioneringen sökte en kurs i meänkieli. Nu ska hon börja fortsättningskursen och beskriver studierna som en ”pusselbit” till sin egen historia.

Johanna – romani arli

Johanna är i trettioårsåldern, journalist och bor i Malmö. Hon är knuten till en redaktion som gör radioprogram på romani, och det motiverade henne att studera språket. Johanna har deltagit i en digital nybörjarkurs i romani arli, en varietet av romani. Hon minns inte riktigt var hon upptäckte cirkeln, men tror att det var på internet.

Cirkeln hade fyra deltagare, inklusive ledaren, som var den enda som var rom. Gruppen träffades digitalt en gång i veckan och fick lära sig grundläggande språkövningar – hälsningsfraser, uttal och lite grammatik. Varje lektion berättade ledaren om romsk kultur, historia och om romernas situation i Sverige. ”Givande och intressant”, säger Johanna.

Det blev ingen fortsättning på kursen, vilket Johanna tror beror på att det var för få deltagare. Hon hade gärna fortsatt med studierna i romani arli.

Erik – finska

Erik är närmare fyrtio år och bor utanför Uppsala med fru och två barn, åtta och tio år gamla.

Han har deltagit i en nybörjarkurs i finska. Eriks fru är från Finland, med finska som modersmål. Hon pratar även flytande svenska.

För Erik och hans fru har det alltid varit viktigt att barnen ska bli tvåspråkiga. Numera växlar de obehindrat mellan finska och svenska. Det gör att de kan prata med sina släktingar i Finland och även ges förutsättningar att hålla sin finska bakgrund levande.

Att Erik själv lär sig finska gör att samtalen i hemmet fungerar, som han säger, ”mer sömlöst”. Erik är allmänt språkintresserad, och anser att finskans ställning i Sverige är viktig att upprätthålla. Han har tidigare sporadiskt studerat finska, men som yrkesarbetande småbarnsförälder är det svårt att få tiden att räcka till. Den här kursen är en nystart, ett sätt för honom att hålla lärandet vid liv.

Johannes – umesamiska

”För mig blev språket en nyckel till att bevara min samiska identitet.” Det säger Johannes som är i trettioårsåldern, arbetar som präst och bor i Norrbotten. Han har deltagit i en kurs i umesamiska. Johannes är själv av samisk härkomst. ”Men när min farfar växte upp slutade man att prata språket och uttrycka kulturen”, säger han.

På senare år har Johannes på egen hand närmat sig umesamiska, bland annat genom att läsa och lyssna på ljudinspelningar. En viktig drivkraft är att hans två barn, sju och nio år gamla, ska ha rätt till sitt samiska arv och språk. Äldsta dottern har nu hemspråksundervisning i umesamiska.

På kursen kände Johannes att han hade bättre förkunskaper än flera andra deltagare, men han tycker inte detta var problematiskt. Att delta i ett socialt sammanhang med andra som ville lära sig språket uppfattar han som mycket positivt.

Jessica – meänkieli

Jessica är i femtioårsåldern, bor på landsbygden i Småland och arbetar som lokalvårdare. Hon har deltagit i en nybörjarkurs i meänkieli. Jessicas morföräldrar talade språket med varandra. De flyttade på 1950-talet från Tornedalen till södra Sverige. I Jessicas barndomshem talades aldrig meänkieli.

”Ju äldre jag har blivit, desto mer har jag funderat på om jag har förlorat kontakten med mitt kulturarv”, säger hon. Dessa tankar fick henne att söka på nätet efter kurser i meänkieli. När hon hittade den här kursen anmälde

hon sig, med viss tvekan, eftersom hon endast kunde ett ord på meänkieli – korv.

Jessica är nöjd med kursen, mycket tack vare ledarens förmåga att anpassa innehållet till deltagarnas skiftande förkunskaper. ”Jag trodde nog inte att jag skulle lära mig så mycket och inte heller att det skulle vara så roligt”, säger Jessica som nu anmält sig till fortsättningskursen.

Alex – umesamiska

Alex är i trettioårsåldern, bor i en by i Västerbotten och arbetar inom hemtjänsten. Han beskriver sin släkt på pappans sida som ”assimilerade sameer”. Hans gammelfarmor kunde tala umesamiska, men Alex säger att ”det är ett arv som det aldrig pratats så mycket om”. Han känner sig sorgsen när han tänker på den stora skam som var kopplad till det samiska för bara någon generation sedan.

Alex har aldrig lärt sig umesamiska, men har nu bestämt sig för att återta språket och kulturen. Nybörjarkursen var ett viktigt steg på vägen. Alex har även gått fortsättningskursen och ska nu vara läxhjälp i kommande nybörjarkurser.

Han tycker att kurserna har varit mycket givande, även om språket är svårt, särskilt ”alla jävla kasus”. Alex är ändå fast besluten att fortsätta lära sig umesamiska och övar ofta att tala språket, även med sina katter.

Relationen till språket

Gemensamt för de åtta deltagare som intervjuats är att de själva valt att anmäla sig till en studiecirkel i ett minoritetsspråk. En första fråga gällde vad de har för relation till det språk de valt att studera. Samtliga utom en har kopplingar till språket genom släkt- eller familjeband.

”Min släkt är assimilerade skogssamer. Min gammelfarmor levde till jag var 23 år och hon kunde umesamiska.” (Alex)

”Jag är uppvuxen i Tärendö i Tornedalen, i meänkieliområdet.” (Karin)

Ett par av deltagarna lever i tvåspråkiga familjer, genom att deras partner har finskt ursprung. Det innebär att de har språket nära i sin omgivning.

”Jag har ingen finsk bakgrund själv men bor med tre finska medborgare, min fru och våra två barn.” (Erik)

Ytterligare en deltagare har en koppling till minoritetsspråket genom sitt arbete.

”Jag är inte rom själv, men jag jobbar sedan några år med radioprogram på romani.” (Johanna)

Tystade språk

När deltagarna beskriver sin relation till språket är det ofta i termer av att det är något som har funnits tidigare, men marginaliserats och motarbetats. Flera deltagare förmedlar en bild av tidigare generationers förhållande till språket, och hur det successivt, ofta i övergången mellan två generationer, blivit undanträngt och ersatts av svenska. Några beskriver denna utveckling som ett krasst konstaterande, utan att fördjupa det närmare. I andra svar kan starka känslor spåras.

”Jag tänker att det var en skam, och att det var därför min gammelfarmor valde att inte föra språket vidare.” (Alex)

”Min mormor och morfar talade språket med varandra, men de var födda på tjugotalet och då skulle man inte tala språket. Det skulle utrotas och försvinna. Min mamma och min moster fick aldrig lära sig det, och inte vi barn heller.” (Jessica)

Språkkunskaperna

Samtliga personer har valt att börja i en nybörjarkurs. Det är ändå tydligt att deltagarnas kunskapsmässiga ingångsvärden har skiftat. Någon berättar att hen endast kan ett ord på språket, en annan har idkat självstudier under flera år. En tredje har studerat språket på universitet. Trots att flera alltså har vissa kunskaper i språket med sig i bagaget, har de valt att gå en nybörjarkurs. Flera ger dock uttryck för att kunskapsnivån i gruppen varierat avsevärt, liksom den formella utbildningsnivån bland deltagarna. Förutsättningarna i grupperna har alltså skiftat.

Motiv för att delta

Motiven för att delta i studiecirkeln har skiftat, men det finns också gemensamma nämnare. Ambitionen att lära sig språket är, föga förvånande, ett centralt motiv. Det framkommer dock tidigt under intervjuerna att själva språket inte är det enda skälet att delta.

Flera uttalanden vittnar om att deltagarna genom att studera språket vill återknyta eller stärka kontakten med sina kulturella rötter.

”Du kan ju lära dig italienska för att kunna beställa på restaurang när du är på semester. Det här handlar inte riktigt om det.” (Sara)

”Det känns som en viktig pusselbit till min bakgrund att lära mig meänkieli.” (Karin)

Flera ger uttryck för en ambition som sträcker sig utöver intresset för själva språket. Ett par av de yngre deltagarna använder begreppet ”återta språket”, för att beskriva sin inställning. Här finns en uttalad framtidsriktning i svaren:

”Min farfar är av umesamisk härkomst. ... För tio år sedan började jag tänka att ’nu eller aldrig’. Antingen försöker jag ta tillbaka språket till min släkt och familj, eller så får vi bara släppa det, och då är det kört. Det var väl så jag tänkte. ... När jag själv fick barn frågade jag mig om jag vill att mina barn ska vara del av det arv som de har rätt till. Vill jag det måste också jag själv göra ett val, genom att återta både språk och andra delar av samisk kultur och traditioner.” (Johannes)

Att motverka fördomar och genom studierna manifesteras ett slags politiskt ställningstagande för att hävda minoritetsspråkens ställning, är knappast ett huvudmotiv för att delta, men finns ändå med som ett tydligt element i flera av deltagarnas kommentarer.

”Många i Sverige har sina rötter i Finland, även om de inte alltid framhäver det. Det finns fortfarande fördomar mot finländare. En del av det gamla rasistiska finns kvar.” (Erik)

”För mig eldades allt på när jag hörde att ett av partierna i regeringsunderlaget inte tyckte att vi var riktiga svenskar. Då kändes det här ännu viktigare.” (Karin)

Två deltagare är gifta med personer från Finland och här är motivet att studera finska relaterat till detta. Även om de själva inte har någon familjehistorisk koppling till finska, lever de nära språket i vardagen, och motiverar sitt deltagande med att de för sin egen, för sin partners och för barnens skull vill närma sig finska.

”Om det vore så att jag inte kunde någon finska alls, så skulle det bli väldigt jobbigt. Min fru och barnen pratar med varandra och där står jag som ett fån och förstår ingenting.” (Johannes)

”Det har blivit ett intresse för jag umgås med människor som använder språket. Sedan är det en liten fin gest mot min fru också.” (Pontus)

Ett allmänt intresse för språk, för musik, hantverk och annan kultur kopplad till minoritetsspråket samt mer allmänna formuleringar som att ”jag gillar att lära mig nya saker”, nämns också som motiv. Däremot hävdar ingen att studierna är kopplade till några karriärmässiga ambitioner.

Den samlade bedömningen utifrån intervjuerna är att det inte finns ett enda motiv för att delta. I resonemangen framträder flera samspelande skäl till att de intervjuade tagit steget och anmält sig till studiecirkeln.

Att hitta fram till studiecirkeln

De flesta har hittat studiecirkeln via internet, antingen efter att ha googlat eller genom att kursen dykt upp i flödet på sociala medier. Några har sökt länge innan de fann något som kändes rätt för dem.

”Jag höll lite koll på nätet, och efter ett tag dök den här kursen upp.”
(Jessica)

I cirklarna i umesamiska har deltagarna fått reda på kursen genom grupper på sociala medier eller via samiska föreningar.

”Det var genom en Facebookgrupp som någon tipsade om att Vuxenskolan skulle ha en distanskurs.” (Johannes)

Några har stött på universitetskurser och utbildningar på folkhögskolor men tvekat, eftersom det varit för omfattande för att passa in i vardagen, med arbete och familjeliv.

”Universitetet kändes som ett för stort steg att ta. När jag googlade och hittade den här kursen tänkte jag att jag prövar så får vi se hur det går. Jag tror att det är viktigt att det finns kurser i minoritetsspråk utanför universiteten.” (Karin)

Studier på distans

Samtliga studiecirkelar har genomförts på distans, och träffarna skett digitalt, oftast via kommunikationsplattformen Zoom. Deltagarna har varit spridda över landet och träffats på en given tid varje vecka.

När deltagarna reflekterar över digitala studier på distans, framkommer både för- och nackdelar. Det är uppenbart, vilket många också nämner, att distansstudier ofta är det enda alternativet att studera ett minoritetsspråk, om man inte är beredd att delta i en mer omfattande utbildning. Deltagarunderlaget är för litet för att studiecirkelar med fysiska träffar skulle kunna arrangeras, i alla fall på mindre orter.

Intrycket är att deltagarna funnit sig väl till rätta med den digitala studieformen. Några har behövt en introduktion i det digitala verktyget, vilket de också fått. De flesta är dock vana att mötas digitalt, och här nämns coronapandemin ofta som en förklaring.

Till de fördelar som nämns med distansstudier är frånvaron av restider och möjligheten att delta oavsett var i världen man befinner sig, bara det finns internet. Flera uttrycker dock att det hade varit värdefullt att träffas fysiskt i gruppen. Några citat illustrerar hur deltagarna resonerar om digitala distansstudier:

”Det har fungerat väldigt bra, mycket bättre än jag trodde. Det är klart att det alltid är trevligt att träffas öga mot öga. Men om alternativet är att inte träffas alls och att det inte blir någon kurs, så är det här så klart mycket bättre!” (Karin)

”Hade kursen inte varit digitalt så hade jag inte kunnat vara med på grund av jobbet.” (Alex)

”För mig överväger fördelarna, vi finns ju på olika ställen i landet. Det är väl lite svårt att få till grupparbeten på ett naturligt sätt.” (Erik)

Upplägget – hur gick det till på kursen?

Ingen studiecirkel är identisk med en annan, det blir tydligt när deltagarna berättar om sina cirklar, om vad de lärt sig och hur studierna bedrivits.

Ändå finns det gemensamma drag i beskrivningarna. Alla cirklar har haft ett tydligt fokus på själva språkinläringen, ofta med inriktning på vardagsspråk. Studierna har följt en plan, med en ambition att komma vidare och lära sig mer. Ledarna har angett ramar och struktur för hur cirkelpassen ska genomföras. Deltagarna värdesätter denna fasta struktur, men flera påpekar också att form och innehåll har ändrats och anpassats när behov har uppstått.

Under studierna har deltagarna närmat sig språket genom att lära sig och öva ord och meningar, som ofta kretsat kring vardagsuttryck, i form av hälsningsfraser, räkneord etcetera. Flera nämner också att språkinläringen har haft koppling till kulturella aspekter i minoritetskulturen, som Ortsnamn, maträtter och hantverksbegrepp. Även språkets grammatiska grunder har berörts.

Träffarna har i allmänhet varit 90 minuter långa, med en blandning av ledarledda genomgångar och övningar, där deltagarna fått tala språket med varandra, ibland i par eller mindre grupper i digitala grupprum.

”Det är ingen snigelfart, utan vi har rört oss framåt hela tiden, men i ett hanterbart tempo, utifrån vad vi behöver för att kunna prata. Det kan handla om väder eller olika maträtter. Sedan är det grammatik också, men just ordförrådet bygger vi upp systematiskt utifrån olika teman.” (Karin)

Även om språkstudierna stått i fokus har de i flera cirklar kompletterats med moment som knyter an till de nationella minoriteternas kultur och historia.

”Vi fick också lära oss mycket om romernas situation i Sverige. Nästan varje gång hade han (ledaren) en liten historisk genomgång, där vi fick lära oss om romsk kultur och historia.” (Johanna)

Kursmaterial

Tillgången på kursmaterial är begränsad på flera av minoritetsspråken. Alla deltagare uppger ändå att de använt någon form av studie- och övningsmaterial. Ofta har ledaren förmedlat material digitalt, allt eftersom kursen fortskridit.

”Vi har fått material av ledaren. Jag har skrivit ut det och lagt på köksbordet, så jag går förbi där och läser ibland.” (Jessica)

”Jag var mer nöjd med det förra kursmaterialet eftersom det var digitalt. Då gick det att sitta i bilen och plugga glosor.” (Erik)

”Ledaren skickar texter och glosor till oss. Det funkar jättebra.” (Karin)

Mellan kurstillfällena – läxor och interaktion mellan deltagare

I en del cirklar har det förekommit hemuppgifter, även om det inte varit ett tvång att göra dem. Många verkar ändå ha övat språket mellan kurstillfällena, utifrån insikten att övning är en väsentlig del i inläringen av ett nytt språk.

Deltagarna har främst träffats inom ramen för cirkelträffarna. Men det finns också exempel på kontakter mellan lektionerna.

”Jag har fått klasskompisar som jag haft kontakt med utanför kursen, där pratar vi om det samiska. Det har varit fint.” (Alex)

”Det är klart att man lär känna varandra och utbyter lite personlig information, var man bor och jobbar med. Men jag har inte haft kontakt med någon utöver kurstillfällena.” (Pontus)

Pedagogiska utmaningar – och lösningar

”Första gången var ren katastrof, jag höll på att bryta ihop totalt. Jag kunde bara ett enda ord på meänkieli och det var ’korp’. Det kändes lite som jag

stod längst ner i ett kärr och försökte kravla mig upp. Jag tänkte att jag måste komma på nåt sätt hur kursledaren skulle kunna hjälpa mig. Jag mejlade henne och sa att jag inte visste hur orden skulle uttalas. Jag sa till henne att säga orden, så jag kunde upprepa som en papegoja. Hon sa: 'Om det fungerar för dig så gör vi så'. Sen började det funka mycket bättre. De andra verkar tycka att det är helt okej att jag behöver lite extra hjälp ibland. För mig är det ju en upptäcktsfärd i ett helt nytt språk." (Jessica)

Så här beskriver en av deltagarna sin första träff i cirkeln. Fullt så dramatiskt verkar det inte ha varit för alla, däremot kommenteras ofta gruppdeltagarnas skiftande förkunskaper. Det gäller både kunskaper i det språk som ska studeras, och deltagarnas utbildningsbakgrund och studievana mer generellt.

Flera nämner att olikheterna varit en utmaning, men en utmaning som hanterats och i hög grad övervunnits. Flera kommentarer andas förståelse, och även en acceptans, för deltagarnas skiftande förkunskaper. Här finns ett slags fördragsamhet och förståelse för att människors förhållande till minoritetsspråket ser olika ut. Flera citat speglar olika aspekter på detta tema:

"Vi var väldigt spridda i förkunskaper. Det var allt ifrån någon som läst jiddisch på universitetet till rena nybörjare. Men det funkade ändå. I början ställde ledaren frågor om vad vi hade för förväntningar och förkunskaper. Sedan försökte hon anpassa så att alla skulle få någonting, och det funkade." (Sara)

"Det här var nog en liten utmaning, men den positiva sidan blir då att vi som hade mer förkunskaper kunde vara ett stöd för dem som var mer nybörjare." (Johannes)

"Deltagarna har olika förutsättningar och förkunskaper, men det har fungerat bra. Och allt är ju fritt och bygger på ett eget intresse att lära. Frivilligheten är en motor." (Erik)

Ledarens roll – hur är en bra ledare?

I studiecirkeln kan ledaren vara mer eller mindre framträdande. I de här cirkeln är det tydligt att ledarna haft en central roll. Deltagarna verkar överlag vara nöjda med sina ledare. De har haft en plan för cirkeln och lotsat gruppen genom olika moment. Samtidigt verkar de också ha varit lyhörda och haft förmåga att anpassa lärandet utifrån deltagarnas skiftande förväntningar och förkunskaper.

De intervjuade ombads inte ”recensera” sina ledare, men däremot ställdes en mer allmän fråga om vilka förmågor och egenskaper en ledare i språkcirklar i minoritetsspråk bör ha. Deltagarna lyfter fram följande aspekter:

Goda kunskaper i språket

Att ledaren kan språket de ska lära ut är, föga förvånande, något som nämns av de allra flesta.

”Läraren måste ha en bra grund i sitt ämne.” (Karin)

Planmässighet med flexibilitet

Även om deltagarna uppskattar att ledaren har en plan för studierna, måste de kunna avvika från planen, och anpassa sig till deltagarnas och gruppens önskemål och behov. Detta underlättas av att ledaren och gruppen gemensamt, helst i början av cirkeln, fångar de olika deltagarnas ”ingångsvärden”.

”Det är viktigt att ledaren förstår vad deltagarna vill komma med studierna. Ingen av oss ska disputera i meänkieli. Att kunna individualisera mitt i gruppbildningen är också viktigt. Annars finns det risk att du tappar dem som kan mest eller dem som har det tuffast.” (Karin)

Pedagogik för olika lärostilar

Människor lär på olika sätt, och har dessutom skiftande studievana. Det bör ledaren kunna förstå och hantera.

”Ledaren måste vara pedagogisk. Har man gått grundskolan och inte funderat så mycket på verb och substantiv efter det, då kan det vara svårt med språkstudier.” (Johannes)

”Ledaren måste vara öppen för att vi lär oss på olika sätt.” (Jessica)

Inkludera alla

Att vissa tar mer plats i grupper, och andra hamnar mer i skymundan, är ett vanligt fenomen i de flesta grupper, även i studiecirklar. Här har ledaren en viktig roll för att ge alla utrymme.

”Vissa pratar mer och tar mer plats. Det är viktigt att läraren frågar dem som är lite mer tysta. Det gäller att försöka involvera hela gruppen.” (Alex)

Beredskap att möta känslor

Att vara ledare i en cirkel i ett minoritetsspråk innebär något annat än att leda en nybörjarkurs i spanska eller italienska. Tankar och känslor kan väckas till liv bland deltagarna, vilket har betydelse också för ledaren:

”En lärare i ett minoritetsspråk måste vara både lite psykolog och historiker. De måste känna in vad som pågår hos kursdeltagarna, både positiva och negativa känslor.” (Johannes)

Vänlighet och engagemang

Att vara vänlig, tillmötesgående och engagerad bidrar till god stämning i gruppen, och är något som flera nämner som en god ledaregenskap.

”Sedan är det viktigt att vara snäll. Det ska inte underskattas. Hon är vänlig, hjälpsam och skrattar inte åt tokigheterna.” (Karin)

Språk – kultur – identitet

Det är uppenbart att studiecirkel i minoritetsspråk, för många av deltagarna, accentuerar tankar om deras relation till språk, kultur och historia. De reflektioner som under intervjuerna görs på detta tema, har ofta sin grund i personliga erfarenheter, och involverar även uttalanden av politisk karaktär, som kretsar kring minoritetsspråkens ställning i det svenska samhället.

Som tidigare nämnts har detta ingått i motivbilden för att studera ett minoritetsspråk. Det verkar som att deltagandet i flera fall bidragit till att manifesteras och även förstärka känslan för språk, kultur – och för de nationella minoriteternas ställning i samhället.

Här skiljer sig kommentarerna åt, beroende på vilket språk det handlar om, och naturligtvis även mellan olika personer. Följande citat speglar hur deltagarna i språkcirkel i minoritetsspråk reflekterar och resonerar:

”Språk hänger samman med hur vi uttrycker våra tankar. Om man inte bevarar språken är det en del av kulturen och historien som försvinner.” (Finska)

”Min fru ser stoltheten i finska språket. Självklart ska ungarna lära sig finska. Men man måste kämpa för det, även gentemot politiken.” (Finska)

”Eftersom nittio procent av de som talade språket är döda, måste man börja om på ny kula. Då måste en del av bevarandet vara sådana här kurser som inte kostar skjortan.” (Jiddisch)

”Om du vill komma till själva hjärtat av en text, måste du gå till originalspråket. Annars är du prisgiven åt uttolkare och översättare.”
(Jiddisch)

”Det har gått framåt, från ett totalt ointresse. Många unga engagerar sig. Min brorsdotter vill lära sig meänkieli. Det är inte längre ett ursprung du måste dölja.” (Meänkieli)

”Jag kommer väl aldrig att bli någon bra representant för det talade språket meänkieli, men när jag pratar om det här i södra Sverige, så märker jag att folk är intresserade.” (Meänkieli)

”I vårt radioprogram intervjuar vi ju romer. Senast i dag var det en kvinna som inte ville att vi skulle göra det, för hon ville inte att det skulle komma ut att det fanns romer på arbetsplatsen.” (Romani)

”Det känns som att bland unga börjar romani försvinna, och språket är ju en viktig del av den romska kulturen.” (Romani)

”För mig handlar det också om en läkning. Även om vi vuxit upp som svenskar så har vi varit samer flera hundra år innan det. Det har tvättats bort på så kort tid.” (Umesamiska)

”Själv ser jag att mina barn har mycket större möjligheter att knyta an till samisk kultur än vad jag själv har haft. Jag känner mig optimistisk. Botten är passerad, så nu kan det bara bli bättre.” (Umesamiska)

Deltagarnas sammanfattande omdömen om studiecirkeln

De sammanfattande omdömen som deltagarna ger om studiecirkeln är nästan uteslutande positiva. Cirkelns form för lärande och den informella karaktären, som förenar ett tydligt kunskapsfokus med en kravlös atmosfär, är något som många uppskattar.

Här är det dock viktigt att ha i minnet att deltagandet är frivilligt.

Deltagarna skulle sannolikt inte fortsatt ägna tid och energi åt cirkeln, om de inte vore nöjda. Trots att det, som framgått, funnits en del utmaningar, är det inte heller någon som uttrycker att de ångrar sitt beslut att anmäla sig. Samtliga intervjuade uppger också att de vill fortsätta att tillägna sig språket, om möjlighet ges. Flera deltar i cirklar när intervjuerna görs, och hoppas på en fortsättning.

”Jag lärt mig oerhört mycket. Siffror, kroppsdelar, mat och en massa grammatik. Jag trodde nog inte att jag skulle lära mig så mycket. Inte heller att det skulle vara så roligt.” (Jessica)

Anordnarperspektivet

Verksamhet inom minoritetsspråk anordnas av flera avdelningar i SV. I denna studie är det främst deras avdelning i Göteborg som står i fokus. Många andra studieförbund bedriver verksamhet inom minoritetsspråk, och har tagit del av de projektmedel Folkbildningsrådet fördelar för ändamålet.

Ambitionen här är att försöka identifiera och beskriva några av de strategier och metoder som SV har identifierat när de planerat och genomfört verksamhet inom detta område. Det är, som tidigare nämnts, ingen fullständig beskrivning av den verksamhet som genomförts inom området nationella minoritetsspråk, med eller utan projektmedel. Citaten i detta avsnitt kommer, när inget annat anges, från intervjuer med medarbetare vid SV.

Mycket förenklat kan man urskilja två spår i den folkbildning som studieförbunden anordnar. Det första spåret gäller studiecirklar som annonseras ut till allmänheten, med en ledare som studieförbundet anlitar och ett på förhand givet antal träffar. I studieförbunden har denna verksamhet olika beteckningar, i SV Göteborg används begreppet ”allmänmarknad”.

Det andra spåret handlar om den verksamhet som studieförbunden bedriver i samverkan med fristående studiegrupper, föreningar och andra aktörer; kommuner, regioner, myndigheter etcetera. Denna verksamhet är mycket mångfacetterad och kan rymma allt ifrån enstaka arrangemang till mångåriga projektsatsningar inom olika områden. I det följande beskrivs SV:s insatser utifrån dessa två spår.

Studiecirklar i minoritetsspråk för allmänheten

När representanter för SV reflekterar över denna verksamhet är det några aspekter som tydligt framträder.

Studiecirkeln – en särskild form för lärande

Studiecirkeln är en form av lärande som skiljer sig från andra former av studier.

Deltagandet är alltid frivilligt. Utgångspunkten är att gruppen – ledaren och deltagarna tillsammans – formar cirkelns innehåll. Så har det också i hög grad varit i studiecirkelarna i minoritetsspråk. Ledaren har i dessa cirklar visserligen haft en framträdande roll, inte minst i kraft av deras kunskaper i språket. Men som framgått tidigare har cirkelarna påverkats och anpassats utifrån deltagarnas önskemål och förutsättningar.

”När jag introducerar mina ledare, är jag tydlig med att det inte är fråga om katederundervisning. Vi har inga krav på hur långt deltagarna ska komma. De ska lyssna på deltagarna och försöka samordna deras önskemål.”

SV beskriver också att studiecirkeln kan vara ett sätt för många att känna sig för, utan alltför stora kostnader eller tidsmässiga uppoffringar.

”Du kan lägga grunderna på ett studieförbund. Pröva dig fram och se om du vill fortsätta. Och även om det skulle finnas universitetsstudier i umesamiska, skulle många ha varken tid eller råd till det.”

Från SV:s sida har man regelbunden kontakt med cirkelledarna, för att säkra kvaliteten i cirkeln och kunna bistå med råd och stöd. Det finns en beredskap från SV att kunna vara behjälplig med att hantera situationer då problem i cirkeln uppstår, genom dialog med cirkelledare eller deltagare.

Rekrytering av deltagare

Inom allmänmarknad sker rekryteringen av deltagare i första hand genom att cirkelarna annonseras ut i olika kanaler. På en del håll, framför allt i större städer, finns tryckta studieprogram. I SV:s *Studieprogram Göteborg Våren 2023* finns under rubriken ”Nationella minoritetsspråk” tretton studiecirklar uppräknade, på samtliga fem minoritetsspråk. För anmälan och mer information hänvisas till webbplatsen och telefon.

Utöver detta görs insatser för att nå presumtiva deltagare i andra marknadsföringskanaler, till exempel via sociala medier riktat till olika målgrupper. En del av ledarna har även delat information om cirkelarna i grupper på sociala medier med koppling till nationella minoriteter.

Vilka deltar – och vilka deltar inte

För många människor kan det vara ett stort steg att anmäla sig till en studiecirkel. Bristande studievana, osäkerhet kring om man ska klara av studierna och kostnaden kan vara hinder. På SV är man medveten om detta, och frågan diskuteras ofta.

”Jag har inte hybris och tror att vi når ut till alla. Men hittills har vi tänkt att hellre nå fram till några få än till inga alls. Det krävs mycket mer om du ska arbeta medvetet för att nå vissa målgrupper.”

”Vi ser att inom vissa minoritetsgrupper kan kostnaden vara ett hinder.”

Som framgått av deltagarintervjuerna är tillgången på studier i många minoritetsspråk dessutom ytterst begränsad.

Det finns också skillnader mellan olika minoritetsspråk vad gäller anmälningar och genomförda cirklar. Svårast har det varit att rekrytera deltagare till cirklarna i romani. På SV har man spekulerat över orsakerna till detta.

”Det krävs nog mycket mer om du ska nå vissa målgrupper. En kollega till mig som själv är resande sa att med de här deltagaravgifterna kommer vi aldrig att få några romer som anmäler sig.”

Samtidigt kan trösklarna till andra former av studier i minoritetsspråk vara ännu högre än för studiecirkelarna, inte minst för personer med ovana vid studier och där den formella utbildningsbakgrunden är låg.

Här är det också tydligt att SV:s bredare arbete, exempelvis med lokala föreningar, kan bidra till att nå andra målgrupper.

Ledarbrist

Inom allmänmarknad är det studieförbundet som rekryterar ledare och gör överenskommelser om ersättning. Det står klart att det inte har varit lätt att hitta cirkelledare i de kurser i minoritetsspråk som SV arrangerar.

”Jag har sökt via kontakter och nätverk. Kolleger, vänner och googlat. Det har varit ett gediget detektivarbete.”

De personer som behärskar språket och som dessutom har pedagogisk kunskap är eftertraktade och ofta anlitade i flera olika sammanhang, även i andra studieförbund. Tillgång och efterfrågan påverkar också arvoden för ledare, särskilt i vissa av de mindre minoritetsspråken.

I rekryteringen av cirkelledarna i minoritetsspråk finns en strävan att de ska vara införstådda i grunderna i folkbildningens pedagogik, och även förberedda på att det kan komma att möta deltagarreaktioner som är annorlunda än i andra studiecirkel

”Det är viktigt att ledarna kan möta, hårbärgera och omhänderta de olika bakgrunder och känslor som deltagarna har med sig in i cirklarna.”

Studiematerial

SV är sällan direkt involverade i vilka studiematerial som används i studiecirkelarna, det är i hög grad en fråga för cirkelledarna, där även deltagarna kan involveras. I flera av minoritetsspråken är tillgången på studiematerial begränsad. Lösningen verkar i många fall vara att cirkelledarna själva tar fram studiematerial som de delar i gruppen, i form av exempelvis texter och övningar.

”De flesta tar fram eget studiematerial anpassat för just den gruppen. Det här är något jag verkligen vill lyfta fram, för det är väldigt underskattat.”

Distansstudier

Den övervägande delen av SV:s studiecirkel i minoritetsspråk genomförs på distans. SV har även haft fysiska studiecirkel i finska i Göteborg, men de har ibland inte blivit av på grund av för få anmälningar. Distansstudierna har inneburit ett stort uppsving för studiecirkel i minoritetsspråk.

”Vi startade nån gång före pandemin, och då hade vi kurser lokalt här i Umeå. Men det var lite som att vi fick skrapa ihop deltagare. När pandemin kom lade vi ut digitala kurser, och jag tappade hakan. Anmälningar trillade in från hela Sverige. Femtio personer anmälde sig, från ung till gammal.”

Bland de deltagare som medverkar i denna studie har de tekniska utmaningarna inte varit särskilt stora. För en del andra har hindren varit högre. Här har medarbetare från SV i början av cirkelarna funnits med som stöd och support.

”Vi kopplade upp oss före varje träff och hjälpte deltagarna. Många var oroliga för att de inte skulle klara tekniken, men vi hjälpte till.”

Nya behov uppstår

Att delta i en nybörjarcirkel i ett minoritetsspråk kan väcka nya behov bland deltagarna. Det kan handla om fortsättningskurser, behov av att tala språket i mer informella sammanhang, en vilja av att mötas fysiskt i gruppen och att lära sig mer om minoritetskulturen, exempelvis genom hantverkscirkel. Denna efterfrågan uppfattas som positiv, men att kunna möta behoven är inte alltid enkelt. Fortsättningskurser har här en hög prioritet och genomförs också, likaså hantverkscirkel. Planer finns att utveckla dessa verksamheter ytterligare, men det verkar i hög grad vara en resursfråga.

”Vi har haft koltkurser, men problemet är att de blir så dyra. Ledarna kostar och bara materialet går på flera tusen.”

”Jag tolkar det här som att cirkeln har fött en längtan efter mer, både språkmässigt och när det gäller gemenskap och samhörighet.”

Ekonomiska avvägningar

Företrädarna för SV återkommer ofta till de ekonomiska villkoren när det gäller att erbjuda studiecirkelar i minoritetsspråk för allmänheten.

Konkurrensen om ledare och bristen på studiematerial bidrar till ökade kostnader. På plussidan är att lokalkostnaderna kan minimeras vid distanscirkelar.

Situationen beskrivs som en balansakt mellan rimliga deltagaravgifter och studieförbundets kostnadstäckning för att genomföra cirkeln. Ambitionen är ändå att genomföra cirkelar i minoritetsspråk, trots att deltagarantalet ibland är begränsat och att det egentligen inte är ekonomiskt hållbart. Det är tydligt att projektmedlen har varit betydelsefulla för den satsning som SV gjort på dessa cirkelar.

”Vi brottas med frågan om varje cirkel ska bära sig själv ekonomiskt. Projektet har gjort att vi kunnat satsa på dessa cirkelar, och ha relativt låga deltagaravgifter. Men det finns så klart mycket mer man skulle kunna göra.”

Studieförbund som aktör för bredare insatser för minoritetsspråk

Att anordna studiecirkelar i minoritetsspråk för allmänheten är en del av SV Göteborgs insatser för att bevara och revitalisera de nationella minoritetsspråken. Arbetet har pågått under ett par år och intensifierades med stöd av regeringens särskilda satsning på minoritetsspråk.

SV Göteborg som nav för ett brett folkbildningsarbete

SV Göteborgs satsning på minoritetsspråk förklaras så här av en medarbetare:

”För två och ett halvt år sedan hade vi lite idétorka och då sa någon: ’Minoritetsspråk!’. Ungefär samtidigt fick vi en ny chef som hade ett jättestort intresse för detta och som hade mycket med sig sedan tidigare.”

I samband med beslutet att satsa på minoritetsspråk etablerades kontakter med Institutet för språk och folkminnen som visat intresse för SV:s arbete

och de digitala språkcirkelarna. I det fortsatta arbetet har SV haft kontakt med en lång rad föreningar och organisationer, liksom offentliga organ, både nationellt, regionalt och lokalt. Bland annat har en workshop anordnats i Göteborg för att inventera behov och utbyta idéer för framtida verksamhetsutveckling, som komplement till de studiecirkel som annonseras för allmänheten.

Det är uppenbart att man från SV:s sida ser kontakterna med civilsamhället, inte minst lokala föreningar och nätverk med koppling till de nationella minoriteterna, som en framgångsfaktor och ett viktigt komplement till språkcirkelarna. Det här är ett väl etablerat arbetssätt i många studieförbund.

”Det finns stora nationella organisationer inom minoritetsgrupperna, men också många lokalt baserade nätverk och föreningar. Det kan vara svårt att hitta dem, särskilt för myndigheter och även för kommuner och regioner. Vill staten få till en bra verksamhet på basplanet ser jag faktiskt ingen annan än studieförbunden som kan göra det.”

Bland mycket annat har SV planer för ett kulturhus för nationella minoriteter i Göteborg, där kontakter från SV redan tagits med företrädare för kommun och region. Inget är ännu beslutat, men SV har för avsikt att fortsätta bredda folkbildningsarbetet med de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.

”Vi kan vara en samordnare för språkleddare och kulturaktörer. Om verksamhet kommer igång inom folkbildningen så skapar det nya möjligheter och blir till en positiv spiral för minoritetssamhället.”

Det är också tydligt att SV, som själv är del av det civila samhället, ser värdegrunden och folkbildningsideologin som en viktig drivkraft i arbetet.

”Vi ser en direkt koppling mellan vårt demokratiska uppdrag och vårt engagemang i minoritetsfrågorna. Det handlar om mänskliga rättigheter.”

Förstudie

I december 2022 presenterades rapporten *Förstudie – långsiktig strategi för SV:s arbete med de nationella minoriteterna*. SV Göteborg har ansvarat för förstudiens genomförande. Ambitionen är att ge ett underlag för ett nationellt, långsiktigt arbete inom organisationen.

Förstudien innehåller en intern och en extern kartläggning. Den interna fokuserar på hur SV:s 28 avdelningar i dagsläget verkar inom området nationella minoriteter och vilka förutsättningar det finns för att stärka

detta arbete. Den externa kartläggningen beskriver behov av folkbildning bland de nationella minoriteterna, utifrån dialog, enkäter och workshoppar med representanter för målgrupperna.

Förstudien avslutas med en lång rad förslag och rekommendationer för hur SV ska kunna flytta fram positionerna och leda till att ”nationella minoriteter ser folkbildningen som tillgång och SV som en självklar anordnare av identitetsstärkande verksamhet”.

”Vi har gjort mycket och lärt oss mycket. Allt detta har vi bakat in i förstudien. Vi håller på att profilera oss i de här frågorna, och hoppas på ett geografiskt genomslag i hela vår organisation.”

Föreningssamverkan

En betydande del av studieförbundens folkbildningsverksamhet sker i samarbete med civilsamhället – från stora nationella organisationer till lokalt baserade föreningar och nätverk. För att illustrera hur ett sådant samarbete kan ta gestalt genomfördes en intervju med en företrädare för ungdomsföreningen *Promoting Youth Inclusion* i Trollhättan.

Föreningen bildades 2020 av ett gäng tjejer i dryga tjugoårsåldern, främst med romsk bakgrund. De beskriver sig som en mötesplats med inriktning på mänskliga rättigheter och på att stärka ungas engagemang och delaktighet. Föreningen driver bland annat podden *Romer i fokus*, instagramkontot *Romska förebilder* och ett poesiprojekt med barn.

Så här berättar företrädaren för *Promoting Youth Inclusion* om hur samarbetet med SV tog form och vad det har betytt:

”Vi var några tjejer som ville organisera oss. En kompis till mig sa att vi skulle ta kontakt med ett studieförbund och jag tänkte ’studieförbund, vad fan är det?’ Men så tog vi kontakt med SV och dom sa ’javisst, vi hjälper till’. De hjälpte oss att skriva stadgar och hela den biten. Vi behövde också resurser och tänkte att vi söker projektpengar. Hela den ekonomiska biten fick vi också hjälp med från SV. Sen var det bara att köra. Jaga medlemmar och ordna aktiviteter.

Vi är mest romer i vår förening. Det finns många romer i Trollhättan, men många döljer sin identitet och vill inte vara med i en sån här förening. De är rädda för att berätta att de är romer. Sen handlar det om språket också. Jag mötte en man som inte ville att hans barn skulle möta något motstånd i det svenska samhället, därför ville han inte prata romani med dem. Mina föräldrar har lärt mig romani. Det har varit en viktig grej för dem, men så är det inte för alla. Det gör att en del romska varieteter håller på att dö ut.

Vi i föreningen är otroligt tacksamma för det stöd vi fått från SV. Det var ett open-mind-bemötande från start. Ett öppet sinne, typ 'välkommen in, vad kan vi göra, vad kan vi inte göra'. Jag vet inte om studieförbund alltid är så, eller om det var så att vi mötte rätt personer.”

Detta exempel säger mycket om hur studieförbunden ofta fungerar i kontakten med lokala föreningar, grupper och nätverk. Att, som det sägs i citatet, ha ett ”open-mind-bemötande” – och förmåga att snabbt anpassa insatserna till de behov som uppstår är utmärkande. Sannolikt är möjligheterna till ett sådant bemötande inte enbart en personfråga, utan hänger samman med den frihet som studieförbunden, jämfört med många andra aktörer, har att agera snabbt och flexibelt.

Analyserande reflektioner

Här följer några reflektioner kopplade till studiens två huvuddelar – deltagarperspektivet och anordnarperspektivet. Återigen är det viktigt att ha i minnet att urvalet i studien är begränsat. Förhoppningen är att ge impulser till fortsatta studier och samtal om hur studieförbundens folkbildning kan bidra till att de nationella minoritetsspråken bevaras och utvecklas.

Deltagarperspektivet

Nöjd med cirkeln – och med mig själv

Trots att förkunskaper och förväntningar skiftat, är det samlade intrycket att deltagarna har varit mycket nöjda med sina studiecirkelar. De anser att de under cirkeln har tagit steg framåt i sina språkkunskaper. Det finns så klart saker som kunde göras annorlunda, men det är ingen som, när de sammanfattar sina erfarenheter, uttrycker missnöje med cirkeln.

Många uttalanden vittnar också om att de är nöjda med sig själva – att de känner stolthet för att de valt att vidga sina kunskaper i ett minoritetsspråk.

Studiecirkeln som form för studier i minoritetsspråk

Det finns många sätt att studera språk. Här fokuseras enbart på studiecirkeln, och några jämförelser med andra studieformer har inte gjorts. Flera av de intervjuade uttrycker att de gillar studiecirkelformen, att den innebär ett slags utforskande mjukstart in i språket.

Några av deltagarna har erfarenheter från andra slags studier. Dessa former har ofta mer uttalade syften och innebär ett mer omfattande åtagande från deltagarnas sida. För många är detta inget alternativ.

Studierna i cirkeln har också en tydlig progression och struktur, men upplevs bygga mer på nyfikenhet och lust, än på krav och prestation. Cirkeln skapar också en kontinuitet i lärandet, utan att studierna inkräktar alltför mycket i deltagarnas vardagsliv, med arbete, familj och andra intressen.

Att möta personer som delar samma intresse har uppfattats som givande. Kontakterna har främst varit koncentrerade till de timmar cirkeln pågått, även om det finns exempel på interaktion mellan kurstillfällena.

Många deltagare vittnar om en vänlig och tillåtande atmosfär i gruppen. Det är tydligt att cirkelledaren har en central roll för att skapa denna stämning. I allmänhet har ledaren vid första träffen gett utrymme för deltagarna att presentera sig och uttrycka sina förväntningar. Detta tycks från start ha skapat en positiv anda i gruppen, trots den, som många nämner, svåra utmaningen att lära sig ett nytt språk.

Ledarnas förmåga att hantera gruppdeltagarnas skilda förkunskaper i språket, och ändå skapa en atmosfär där alla känner sig sedda och gör framsteg i sina studier, förefaller vara en nyckelfaktor i cirkelledarskapet.

Distansstudier i grupp – en möjlighet för lärande och kontakt

Många deltagare hade föredragit att ses fysiskt, men de inser samtidigt att distansmodellen var en förutsättning för att det över huvud taget skulle vara möjligt att lära sig minoritetsspråket i en grupp, tillsammans med andra. Flera uttrycker också en förvåning över att distansstudierna har fungerat så bra, som om de inte riktigt förväntat sig det.

Folkbildning på distans med hjälp av digitala kommunikationsplattformar har under pandemiåren ökat i omfattning. Som kommentarerna från cirkeldeltagarna visar, går det att åstadkomma en väl fungerade studiegrupp även om cirkeln äger rum på skärmen. Distansstudier gör det också möjligt för studieförbunden att erbjuda cirklar i smala ämnen, där det potentiella deltagarunderlaget är begränsat och spritt över ett stort geografiskt område. Distansstudiecirkelarna i minoritetsspråk är ett talande exempel på detta.

Motivbilden: dåtid – nutid – framtid

Deltagarna har haft skiftande motiv för att studera ett minoritetsspråk. En och samma person uttrycker ofta flera skäl till sitt deltagande. Ett sätt att beskriva motivbilden är med hjälp av orden dåtid – nutid – framtid.

Att upptäcka och återknyta till en svunnen tid är för många en stark drivkraft. Det handlar om att finna pusselbitar till sin egen och sin familjs historia, att återupptäcka något som gått förlorat. Många gör under intervjuerna återblickar till tidigare generationer, till far- och morföräldrar som talade språket och till bygder och platser där språket talades.

För vissa står nutiden mer i centrum. Det gäller framför allt de två deltagare som studerat finska. Här är språkkunskaperna till omedelbar nytta och glädje, eftersom de lever i tvåspråkiga familjer. Språkkunskaperna kommer till omedelbar användning och bidrar till att etablera och förstärka en tvåspråkig vardag.

Några talar om framtiden för sitt minoritetsspråk. Här skiljer sig uttalandena och uppfattningarna åt, beroende på vilket språk det gäller. Flera deltagare refererar till att språket är hotat och att de, genom att själva studera språket, skapar förutsättningar för framtida generationer att kunna göra detsamma.

Språkstudier som väcker känslor – personliga och politiska

Det är otvetydigt så att språkstudier i minoritetsspråk väcker tankar och känslor hos deltagarna. Kopplat till tidsdimensionen, dåtid – nutid – framtid, kan man även beskriva deltagarnas resonemang utifrån begreppen personligt – politiskt, där det sällan är antingen eller utan både och.

Många uttrycker personlig glädje och tillfredsställelse över att lära sig något nytt, som dessutom är länkat till den personliga livshistorien. Det är helt enkelt spännande att närma sig ett nytt språk, och att göra det i gemenskap med andra.

Det framgår också att flera av deltagarna anser sig utföra ett slags politisk motståndshandling, för att hävda minoritetsspråkets rätt att existera. En del uttalanden går i en principiellt ideologisk riktning, om Sverige som ett mångkulturellt samhälle, där respekt för de nationella minoriteterna är fundamental. I detta perspektiv uppfattas det som betydelsefullt att det finns människor som är beredda att lära sig språket och försvara dess rätt att existera. Att ”återta” språket är ett begrepp som flera använder.

Det politiska perspektivet kan även gälla mer konkreta frågor – om rätten till hemspråksundervisning, biblioteksböcker på minoritetsspråk och om att det finns litteratur och utbildningar på språket.

Flera deltagare reflekterar också över språkets överlevnadsförmåga i ett längre perspektiv. Här uttrycks ibland tvivel, men också hoppfullhet, där en deltagare menar att ”botten är nådd”. Tillgången till olika slags språkutbildningar ses i detta sammanhang som centralt. Den studiecirkel de själva deltagit i är ett exempel på detta.

Samtal om de nationella minoriteternas ställning förs också i cirkelna, även om själva språkstudierna stått i fokus under träffarna. Av intervjuerna framgår dock att språkstudierna kan väcka tankar och ge impulser till ett

vidgat engagemang, även om det utifrån denna studie inte går att säga om och hur detta engagemang kommer att gestalta sig.

Det står ändå klart att studiecirkeln som form ger möjligheter att reflektera över, och bearbeta känslor, förknippade med deltagarnas relation till minoritetsspråket.

Anordnarperspektivet

Här ges några sammanfattande reflektioner över de möjligheter och utmaningar som studieförbund, i det här fallet SV, möter i arbetet med folkbildning med nationella minoriteter.

Studiecirklar för allmänheten – möjligheter

Studiecirkeln – ett första steg

Både deltagare och anordnare uppfattar studiecirkeln som ett bra första steg att närma sig ett minoritetsspråk. Studiecirkeln kostar visserligen både tid och pengar men framstår som mer lättillgänglig, jämfört med många andra studieformer. SV uppfattar cirkelarna som en möjlighet för människor som annars knappast skulle ha studerat ett minoritetsspråk. Många deltagare har också till SV uttryckt uppskattning över att ha hittat fram till en studieform som passar just dem.

På deltagarnas villkor

Studiecirkeln är en fri form av lärande. I praktiken betyder detta att deltagarna och ledaren tillsammans för cirkeln framåt. Det finns inga formella kursplaner eller kunskapsmål för en studiecirkel. Studierna ska upplevas som lustfyllda snarare än kravfyllda. För SV som anordnare är just detta ett viktigt medskick i kontakten med cirkelledarna. Det här betyder inte att det inte kan uppstå spänningar i gruppen, utifrån deltagarnas skiftande behov. Här finns dock beredskap inom studieförbundet att, så långt det är möjligt, lotsa gruppen och ledaren att komma vidare.

Digitaliseringens möjligheter

Distansstudier via digitala kommunikationsplattformar har förstärkt möjligheterna till studier i minoritetsspråk. Flera – både deltagare och anordnare – hänvisar här till coronapandemin. Distanscirklar inom folkbildningen har visserligen funnits tidigare, men det står klart att tillgänglighet till, och vana vid, digitala kommunikationsplattformar har öppnat nya möjligheter.

Studiecirklar för allmänheten – utmaningar

Vilka deltar – och vilka deltar inte?

Trots de relativt ”låga trösklarna” in i en studiecirkel kan det för många människor vara en utmaning att ta steget över tröskeln. Det är tydligt att de ansvariga på SV sliter med frågan om vilka de når – och inte når fram till.

Några säkra svar ges inte, men de intryck som förmedlas är att deltagare i de studiecirklar som annonseras till allmänheten ofta är relativt resursstarka människor, och att detta även gäller inom cirkelarna i minoritetsspråk. Det framförs tankar om att mer riktade och aktivt uppsökande insatser skulle krävas för att nå vissa målgrupper. Det gäller särskilt i vissa av minoritetsspråken, främst romani, där det har varit svårt att få igång studiecirklar.

Ledare och studiematerial

Att rekrytera ledare till språkcirkelarna är ett ”detektivarbete” som en av SV:s medarbetare uttrycker det. Det kräver resurser, både att hitta och arvoda ledare. Från ledarnas sida behövs också insatser för att på egen hand ta fram studiematerial, eftersom tillgången inom vissa av minoritetsspråken är begränsad.

Att möta nya behov som språkcirkeln väcker

Av deltagarintervjuerna framgår att många nöjda cirkeldeltagare vill ha mer. Det gäller både fortsättningskurser i språket men också andra aktiviteter kopplade till kursen. Det här uppfattas av SV som glädjande och som ett gott betyg åt studieförbundet, men innebär också utmaningar, inte minst resursmässigt. SV arbetar med frågan om hur de ska möta behov av allt från språkcaféer och hantverkscirklar till önskemål om att deltagarna i distanscirkelarna ska kunna träffas fysiskt.

Bredare insatser för minoritetsspråk – möjligheter

SV har ambitioner som sträcker sig längre än att anordna studiecirklar i minoritetsspråk för allmänheten. Utifrån intervjuerna går det även här att ringa in möjligheter och utmaningar.

Flexibilitet

SV Göteborgs insatser visar på en flexibilitet när det gäller att relativt snabbt ta sig an ett nytt verksamhetsområde. De uppfattar själva flexibiliteten och friheten som en tillgång. Ett studieförbund är, till skillnad

från offentliga organ, mycket friare att snabbt kunna agera och styra om prioriteringar när behov uppstår. Det är ofta en kort väg från idé till handling. Denna flexibilitet hänger troligtvis samman med den frihet som studieförbunden har att själva anta mål och göra prioriteringar i verksamheten.

Värderingsdrivet

Det finns tydliga folkbildningsideologiska kopplingar till det arbete som SV bedriver, något som företrädarna själva beskriver som en stark drivkraft. Det är svårt att avgöra i vilken mån den folkbildningsideologiska grunden har betydelse i den konkreta verksamheten. Men det är otvivelaktigt så att SV:s företrädare själva ser just värdegrunden och det starka samhällsengagemanget som ett motiv för att bidra till att stärka de nationella minoriteternas och minoritetsspråkens ställning.

Nätverkskompetens

Studieförbunden har en stor vana att samverka med andra aktörer och hitta nya och ibland okonventionella sätt att agera. Det finns inom studieförbunden en god kännedom om det civila samhällets förutsättningar och villkor, inte enbart i etablerade nationella organisationer utan även i mindre, lokalt baserade föreningar och nätverk. Det här gör att studieförbunden ofta får, eller tar, rollen som nav och kontaktyta i samverkansprojekt där många olika aktörer ingår. Planerna för ett kulturhus i Göteborg med nationella minoriteter är ett exempel, där SV är en drivande part tillsammans med företrädare för de nationella minoriteterna. Den roll som SV tar öppnar alltså möjligheter till angelägna satsningar inom olika samhällsområden – i samverkan mellan olika aktörer. Det är just den rollen som SV Göteborg säger sig vilja ta när det gäller folkbildningsinsatser med de nationella minoriteterna.

Bredare insatser för minoritetsspråk – utmaningar

Personberoende – långsiktighet

Studieförbundens frihet och flexibilitet kan också ha baksidor. Att ha engagerade medarbetare som ”brinner” för en viss fråga är så klart en tillgång, men kan också innebära en personberoende sårbarhet. Ett liknande förhållande gäller för tidsbegränsade projektsatsningar som kan leda till att många aktörer gör tillfälliga insatser som riskerar att bli just tillfälliga, trots att ambitionen i projekt ofta är att projektinsatserna ska leva vidare och bli en del av den reguljära verksamheten.

Arbetet med en långsiktig strategi för SV:s arbete med de nationella minoriteterna, som möjliggjorts med stöd av Folkbildningsrådets satsning, uppfattas av initiativtagarna på SV Göteborg som ett sätt att möta denna utmaning. Tanken är att långsiktigt etablera SV som en drivande aktör för folkbildning med de nationella minoriteterna. Om detta kommer att lyckas återstår att se, men ambitionerna är otvivelaktigt högt ställda.

Resurser och prioriteringar

SV:s höga ambitioner och planer utmanas, föga förvånande, av att resurserna aldrig är oändliga. Tankarna om vad man skulle vilja och behöva göra ackompanjeras ofta med frågan om vad som är ekonomiskt möjligt.

Man kan naturligtvis hävda att detta är en fråga om prioriteringar, där olika angelägna folkbildningsinsatser prövas mot varandra. Även här ses SV:s långsiktiga strategi som ett sätt att ge frågan högre prioritet.

Det är tydligt att de särskilda projektmedlen underlättat för SV att utveckla och genomföra folkbildningsverksamhet för nationella minoriteter. Lika tydligt är att företrädare för SV sliter med frågan om finansiering av framtida satsningar på området.

Folkbilda allmänheten

Den här studien har kretsat kring folkbildningsinsatser i minoritetsspråk. Att ta sig an ett nytt verksamhetsområde kan också väcka tankar om andra angelägna folkbildningsutmaningar. En sådan formuleras av en av SV:s medarbetare: ”Vi skulle också behöva folkbilda den breda allmänheten om de nationella minoriteterna, för hur stor är egentligen kunskapen där?”

